

BIJ WIJZE VAN INLEIDING: 'DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG'.

R. Laermans

G. Loosveldt

1. Speculaties en discussies over de jeugd, jongeren en hun gedrag, enz. zijn zo onderhand gemeengoed in de Vlaamse media. In deze debatten wordt de stem van de sociologen vaak nauwelijks gehoord. Nochtans wordt er aan de Vlaamse universiteiten regelmatig onderzoek verricht over en onder jongeren. Het leek de redactie van het Tijdschrift voor Sociologie daarom een goed idee om middels een thema-nummer het recente jeugdonderzoek in Vlaanderen in kaart te brengen, in de hoop aldus een gefundeerde bijdrage te kunnen leveren tot het bredere maatschappelijke debat over het gedrag en de opinies van de Vlaamse c.q. de Belgische jeugd. Jeugdsociologie mag in Vlaanderen dan wel geen universitaire afstudeerrichting of academisch specialisme zijn, er bestaat wel degelijk een zekere traditie van jeugdonderzoek. Wie de hierna volgende bijdragen leest, zal al snel de eigen kenmerken hiervan achterhalen. Het Vlaamse jeugdonderzoek werd en wordt meestal verricht in opdracht van derden (overheidsinstanties, jeugdorganisaties, kranten of weekbladen). De opdrachtgever bepaalt dan meestal de probleemstelling en, daarmee samenhangend, de specifieke onderzoeksgroep. Wat onder 'de Vlaamse/Belgische jeugd' wordt verstaan, wisselt daarom vaak per onderzoek. Nu

eens gaat het om veertien- tot achttienjarigen, dan weer om jongeren tussen achttien en vijfentwintig. In weer andere onderzoeken gaat de belangstelling uit naar welbepaalde groepen van jongeren en hun typische karakteristieken of problemen, bijvoorbeeld laaggeschoolden, werklozen of leden van een jeugdbeweging. De opdrachtgebondenheid van het Vlaamse jeugdonderzoek resulteert aldus in een sterke versnippering, die deels ook in dit thema-nummer wordt weerspiegeld.

De gerichtheid op de praktische noden en behoeften van een opdrachtgever verklaart wellicht ook ten dele een tweede kenmerk van het Vlaamse jeugdonderzoek: beschrijving primeert op interpretatie en duiding van de onderzoeksresultaten. Deze theoretische terughoudendheid, die ook is terug te vinden in verschillende van de hierna volgende bijdragen, wordt uiteraard nog versterkt door de al genoemde 'onderinstitutionalisering' van de jeugdsociologie als academisch specialisme. Wie in Vlaanderen jeugdonderzoek verricht, kan niet terugvallen op een zekere traditie van theorievorming en interpretatie. Het sociologisch denken over de jongerenstatus is hier te lande nauwelijks gecodificeerd, zodat elke onderzoeker bij wijze van spreken een eigen theorie dient te bedenken aan de hand van buitenlandse voorbeelden, die hij dan ook nog eerst zelf dient te verwerken. De tijdsdruk die het opdrachtonderzoek karakteriseert, laat dergelijke 'theoretische experimenten' vaak gewoonweg niet toe.

De afhankelijkheid van externe opdrachtgevers enerzijds en de 'onderinstitutionalisering' van de jeugdsociologie anderzijds, verklaren ten slotte een derde belangrijk kenmerk van het Vlaamse jeugdonderzoek, dat uitgebreid wordt behandeld in de bijdrage van R. Laermans: historisch wisselende 'beelden van jeugd', die vaak berusten op weinig meer dan impressies, richten het onderzoek en de duiding van de onderzoeksresultaten. Niet welbepaalde, theoretisch onderbouwde vraagstellingen maar vage voorstellingen over 'de jeugd van tegenwoordig' stonden centraal in het naoorlogse jeugdonderzoek. Laermans thematiseert in dit verband o.m. op een kritische wijze de verschuivingen in waardenoriëntatie van materialisme

naar postmaterialisme, de toenemende individualisering en commodificatie van de vrijetijdsbesteding, en de gestegen 'massaficatie'.

2. De verscheidenheid in concrete onderzoeksgroepen in de hierna volgende bijdragen, weerspiegelt behalve de aard van het Vlaamse jeugdonderzoek ook de historische en sociologische variabiliteit die de jeugdstatus eigen is. Met woorden als 'jongere' en 'jeugd' is het als met zovele andere alledaagse uitdrukkingen die tevens sleutelbegrippen binnen het sociaal-wetenschappelijke vocabulaire zijn (vgl. woorden als macht, maatschappij, e.d.): ze lijken vanzelfsprekend tot op het ogenblik dat men ze nauwkeurig dient te definiëren. De meest voor de hand liggende afgrenzing van de jeugdstatus is de omschrijving van de positie van jongere of jeugdige als een soort van sociale interim- of tussenpositie: jongeren zijn mensen van een bepaalde leeftijd, tussen de kinderjaren en de volwassenheid. Elke poging de exacte boven- en ondergrenzen van de overgangspositie voor eens en altijd te bepalen, is gedoemd te falen. De leeftijd waarop de jeugd(igheid) begint of eindigt, is immers historisch en, binnen een gegeven periode, sociaal variabel. Zo zorgde de door de industrialisering toegenomen nood aan geschoolde arbeidskrachten voor een verhoging van de bovengrens. Almaar meer jeugdigen liepen, vooral na de Tweede Wereldoorlog, langer school; ze stelden de intrede in de volwassen beroeps- en gezinswereld uit, en bleven dus langer jong. Het afsluiten van de carrière van jongere gebeurt wegens de sociaal ongelijke onderwijsdeelname en de sociaal mede-bepaalde verschillen in huwelijksleeftijd echter op een verschillende leeftijd binnen de verschillende klassen(fracties). Of in de woorden van de Britse jeugdsocioloog Simon Frith: "Het begrip 'jeugd' geeft aspecten aan van iemands maatschappelijke positie die een resultaat zijn van iemands kalenderleeftijd, maar die daar door niet volledig bepaald worden. Wanneer bijvoorbeeld het einde van de jeugd gekenmerkt wordt door het feit dat we de rol van volwassenen op ons nemen - huwelijk, kinderen,

werk, loopbaan, eigen huishouden - dan zien we dat lang niet iedereen op dezelfde leeftijd zijn jeugd afsluit".

3. Het hierboven geschetste beeld van versnippering en fragmentering binnen de jeugd en het Vlaamse jeugdonderzoek is uiteraard eenzijdig maar wijst hoe dan ook op de moeilijkheid om een totaalbeeld van 'de jeugd van tegenwoordig' te geven. Ondanks de verscheidenheid in onderzoeksgroepen en probleemstellingen, duiken in de bijdragen tot dit thema-nummer toch een tweetal kernthema's op. Vooreerst wordt in verschillende artikels gewezen op de tendens tot toenemende individualisering binnen de meer recente generaties van jongeren. De uitdrukking 'individualisering' verwijst daarbij niet onmiddellijk naar concrete waarden als individualisme, maar veeleer naar het feit dat jongeren meer en meer op eigen kracht varen. Ze laten zich minder gelegen aan institutionele bindingen en per traditie overgeleverde normen of rolmodellen: de rol van jongere wordt meer dan vroeger zélf gedefinieerd, ingevuld en 'gemaakt', dus los van door socialiserende instanties als school, gezin of jeugdbeweging aangereikte rolverwachtingen. Deze trend in de richting van een groeiende individualisering wordt niet alleen onderkend in het door R. Laermans gegeven historisch overzicht van het Vlaamse jeugdonderzoek, hij staat ook centraal in het artikel van M. Bosscher over bepaalde aspecten van het huidige sportgedrag van de Vlaamse jongeren. In deze bijdrage wordt de empirisch vastgestelde daling van sportbeoefening in clubverband in verband gebracht met het niet meer aangepast zijn van het regulerend karakter van deze clubs aan de voorkeur van jongeren, die meer 'lossere' vormen van sportbeoefening prefereren. Meer commercieel gerichte organisaties weten daarentegen wel in te spelen op deze geïndividualiseerde 'sportsmaak'.

Ook in de twee bijdragen over de seksualiteitsbeleving van jongeren (Geeraert en Knops, e.a.) staat de persoonsgerichte normering centraal. De stelling van Geeraert luidt dat de huidige betekenisgeving van seksueel contact bij jongeren gekenmerkt wordt door een normering die gericht is op de ontwikkeling van het in-

dividu zelf; deze nieuwe norm verschilt duidelijk van de traditionele, meer gezinsgerichte betekenisgeving die voorheen de seksualiteitsbeleving domineerde.

De tweede bijdrage in verband met seksualiteit (Knops, e.a.) vertrekt vanuit het concept 'onderhandelbaarheid van normen'. De achterliggende gedachte is dat in een 'onderhandelingshuishouding' een individu over een grotere vrijheid beschikt om zijn eigen normering vorm te geven. Uit de onderzoeksresultaten blijkt echter dat bij jongeren het bespreekbaar stellen van eigen wensen en intenties evenals de onderhandelingsvaardigheid binnen seksuele relaties tamelijk problematisch is. Deze vaststelling wijst op een belangrijk probleem in verband met verzorgsgedrag in het algemeen en aidspreventie in het bijzonder.

Dat de vastgestelde individualiseringstendens toch niet resulteert in een volledig geïndividualiseerde cultuurconstructie wordt duidelijk in de bijdrage van G. Loosveldt. Daaruit blijkt dat het mogelijk is om binnen de Vlaamse jeugd klasse- en sexe- gebonden leefstijlpatronen te onderkennen. De weliswaar sterk gedifferentieerde aandacht voor uiterlijke tekens wordt in dit artikel enerzijds gesitueerd binnen de socio-culturele en economische omgeving waarbinnen jongeren opgroeien en anderzijds verbonden met achterliggende verschillen in waarden en opvattingen. Met name de gebondenheid van 'jeugdsmaken' aan sociale afkomst en sexe verwijst indirect naar een tweede 'rode draad' die in verschillende bijdragen opduikt.

De trend in de richting van een grotere onafhankelijkheid of individualisering wordt namelijk doorkruist door een tweede tendens, die als zodanig de jongerenstatus kenmerkt, m.n. de feitelijke gebondenheid van jeugdigen aan school en gezin. Het streven naar persoonlijke onafhankelijkheid dat de individualiseringstendens karakteriseert, wordt als het ware tegengewerkt door de tot op zekere leeftijd juridisch gesanctioneerde afhankelijkheid van school (leerplicht) en gezin enerzijds en het feitelijke niet-bezit van eigen financiële middelen an-

derzijds. De bijdragen van H. De Witte, L. Deliens en K. Michiels thematiseren direct of indirect dit conflict tussen individueel onafhankelijkheidsstreven en sociale afhankelijkheid. Met name de jeugdwerkloosheid, in het bijzonder onder laaggeschoolden, maakt dat jongeren de feitelijke toegang tot die financiële middelen wordt ontzegd die nodig zijn om daadwerkelijk de gewenste onafhankelijkheid te realiseren (in het bijzonder van de ouders). Werkloze jongeren wordt als het ware een verlengde afhankelijkheid opgelegd; ze zijn niet langer 'school-gebonden', maar blijven omwille van hun precaire materiële situatie wél sterk 'thuis-gebonden'.

Dat werkloosheid en voornamelijk langdurige werkloosheid nog steeds een probleem is bij jongeren, blijkt uit de bijdrage van H. de Witte waarin de evolutie geschetst wordt van de jongerenwerkloosheid in de jaren tachtig. De combinatie van een zwakke arbeidsmarktpositie en het belang van werk voor het realiseren van onafhankelijkheid verklaart de bereidheid van jongeren om kwalitatief weinig aantrekkelijk werk in precaire statuten aan te nemen. De auteur wijst erop dat deze evolutie wellicht niet zonder gevolgen zal blijven voor de solidariteit onder de werknemers.

De concrete weerslag van de werkloosheid op de financiële situatie wordt voor een specifieke groep van jongeren, namelijk zelfstandig wonende laaggeschoolden, in detail beschreven in het artikel van L. Deliens. De werkloosheid vormt binnen deze groep niettegenstaande vervangingsinkomens en sociale tegemoetkomingen - waarvan men in sterke mate afhankelijk wordt - een ernstige bedreiging voor de bestaanszekerheid. Bij het reduceren van deze betaansonzekerheid zijn persoonlijke initiatieven erg belangrijk en kan men op weinig steun rekenen van de sociale omgeving. Mantelzorg lijkt in deze context dan ook een weinig haalbare en wenselijke beleidsstrategie.

Hierboven werd reeds gewezen op het belang en de sociale bepaaldheid van de overgang van school naar beroeps wereld. Jongeren voor wie ten gevolge van de verlenging

van de schoolplicht het studeren tot 18 jaar geen evidente zaak is, kunnen gebruik maken van deeltijdse opleidingssystemen. K. Michiels gaat in op de vraag waarom jongeren ervoor kiezen om de overgang van school naar beroep via een dergelijk systeem te laten verlopen. Het wisselspel tussen schoolmoetheid en leerproblemen enerzijds en het verlangen om te werken en op eigen benen te staan anderzijds is daarbij erg belangrijk. Daarnaast heeft ook het eigen karakter van het deeltijdse systeem waarvoor men opteert een invloed op de wijze waarop men zijn keuze motiveert.

Hoe de school het jonge streven naar onafhankelijkheid beïnvloedt, blijkt dan weer uit de laatste bijdrage tot dit thema-nummer van N. Vettenburg. Vertrekkend vanuit het concept 'maatschappelijke kwetsbaarheid' wordt de onderlinge samenhang tussen schoolfactoren, structurele en culturele kenmerken van het gezin, probleemgedrag en justitieel optreden inzichtelijk gemaakt. Daarbij wordt aangetoond dat de kwetsbaarheid ten aanzien van school en gerecht zich voornamelijk ent op de culturele aspecten van het gezinsmilieu en dat 'school-gebondenheid' sommige jongeren tot het stellen van als delinquent gedefinieerde daden kan aanzetten.

4. De verschillen in concrete onderzoekspopulaties en probleemstellingen enerzijds en de terughoudendheid tegenover theoretische duiding anderzijds die het Vlaamse jeugdonderzoek omwille van zijn opdracht-gebondenheid eigen zijn, kenmerken zoals gezegd ook ten dele dit thema-nummer. Toch blijven we overtuigd van de waarde van de hierna gepresenteerde onderzoeksresultaten. In de maatschappelijke discussies over 'de jeugd van tegenwoordig' worden immers niet zelden allerhande impressiönistische duidingen naar voren geschoven die weinig of geen empirische onderbouw bezitten; ze gaan vaak ook volkomen voorbij aan de sociologische verscheidenheid binnen de jongerengroep zélf.

De in dit nummer verzamelde bijdragen weerspiegelen in al hun diversiteit kortom een reële verscheidenheid binnen de Vlaamse c.q. de Belgische jeugd. Het feit dat de

klemtoon ligt op empirische beschrijving, biedt dan weer een hopelijk heilzaam tegengewicht voor de vaak loze speculaties over 'de jeugd van tegenwoordig' in de media. Allicht behandelt dit thema-nummer lang niet alle aspecten van het jong-zijn in Vlaanderen, noch geeft het een volledig beeld van de daarbinnen bestaande sociale verschillen. Maar over bepaalde aspecten van het jongerengedrag - seksualiteit, kleding, en sportgedrag bijvoorbeeld - en een aantal deelgroepen - werkloze jongeren bijvoorbeeld - worden zonder meer boeiende en gefundeerde gegevens aangereikt. Het valt te hopen dat ze tijdens een volgende discussie-ronde over 'de Vlaamse jeugd' ook effectief gebruikt zullen worden.